

Mag ik nog complimenten geven?

“Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een hardnekkig probleem. We moeten in iedere organisatie actief het gesprek voeren om ervan bewust te zijn dat dit op iedere plek kan gebeuren. We moeten werken aan cultuurverandering waarin niemand wegstapt en mensen elkaar aanspreken op verkeerd gedrag” (Minister Dijkgraaf, OCW, 2022). De school is bij uitstek een plek om cultuurverandering te realiseren door seksuele integriteit te leren. Seksuele integriteit is het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van de ander met het doel bij te dragen aan plezier, ontwikkeling, weerbaarheid en veiligheid van (jonge) mensen (Van der Steeg et al., 2020). De ontwikkelgroep seksuele integriteit wil bijdragen aan professionalisering rond dit thema met een reeks artikelen. In dit derde artikel bespreken we acht vragen over grenzen. | **Tekst** Esther van der Steeg

1. Wat is seksueel grensoverschrijdend gedrag en hoe vaak komt het voor?

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is toenadering die seksueel van aard is en de grenzen van het slachtoffer of de context overschrijdt (De Haas, 2012). Dit gedrag kan fysiek of niet-fysiek zijn. Bij fysieke seksuele grensoverschrijding gaat het om ongewenste aanraking of het ondergaan of uitvoeren van seksuele handelingen zonder toestemming of onder dwang. Een voorbeeld van niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag is het ongevraagd (door)sturen van seksueel getinte beelden (De Haas, 2012). Het probleem is groot. Eén op de zes jongeren maakt een vorm van seksueel geweld mee (De Graaf et al., 2017). In elke klas van 24 leerlingen zitten dus gemiddeld vier leerlingen die dit hebben meegemaakt. In deze cijfers zit al jaren nauwelijks tot geen verandering. Logisch dat de minister oproept tot cultuurverandering. Want seksueel geweld heeft vaak levenslange ernstige psychologische en lichamelijke schade als gevolg (Speetjens et al., 2016).

2. Kan ik met goede bedoelingen toch over de grenzen van een ander gaan?

Ja, dat kan. Want integer handelen is méér dan enkel vanuit goede bedoelingen handelen. Het omvat bewustzijn van grenzen, continu afstemmen over grenzen en gewenste omgangsvormen en verantwoordelijk handelen (Van der Steeg et al., 2020).

3. Hoe schat ik de grenzen van de ander in?

Om te weten waar grenzen liggen, kijken we naar criteria die belangrijk zijn bij seksueel gedrag. Zes criteria bepalen samen of het gezond en acceptabel seksueel gedrag betreft of dat het licht, ernstig of zwaar grensoverschrijdend is. Deze criteria zijn: toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, context- en ontwikkelingsadequaat en zelfrespect (Frans & De Wilde, 2016). Een voorbeeld om de criteria te verduidelijken: een docent maakt seksuele toespelingen richting een stagiair en de stagiair flirt terug. Deze situatie voldoet aan toestemming (ze flirten allebei), maar mogelijk niet aan het criterium vrijwilligheid (wil de stagiair dit?) en zeker niet aan het criterium gelijkwaardigheid (de stagiair is afhankelijk). Dit betekent dat dit gedrag niet oké is en grensoverschrijdend. Mogelijk gaat het gedrag niet de persoonlijke grens over van de stagiair, maar wel over de grens van de professionele en pedagogische context.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is lang niet altijd herkenbaar voor docenten, laat staan voor leerlingen. Het heeft veel subtiele vormen. Om het te voorkómen, moet er meer bewustwording komen over wat het inhoudt, hoe je seksueel gedrag herkent en hoe je pedagogisch reageert.

4. LO-docenten hebben toch geen opdracht met betrekking tot de seksuele vorming van leerlingen?

Ja, toch wel. De seksuele en relationele vorming van leerlingen staat beschreven in de kerndoelen van het po, so en vo (SLO, 2015). Daar is het gehele docententeam voor verantwoordelijk. Want leerlingen krijgen niet alleen te maken met seksualiteit, relaties en genderdiversiteit bij het vak biologie, maar juist in dagelijkse situaties op school en daarbuiten. Daarnaast is seksuele integriteit een onderdeel van de sociale veiligheid op school. Dus zowel in het curriculum als in de sociale omgang is het een taak van docenten om leerlingen

te leren hoe je seksueel integer met jezelf en met elkaar omgaat (School & Veiligheid, 2017). Dit thema kan de LO-docent daarom niet overslaan. Juist voor LO-docenten liggen hier kansen, namelijk leren over: 1. lichamelijke autonomie, 2. afstemming m.b.t. aanraken, en 3. het herkennen, communiceren en respecteren van grenzen. Bijvoorbeeld met behulp van de recente uitzending van Zapp 'Er zijn grenzen'.

Zapp-uitzending 'Er zijn grenzen'

www.zapp.nl/programmas/er-zijn-grenzen

5. Hoe ontstaat seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Genderongelijkheid, machtsverschillen en herhaald slachtofferschap zijn de belangrijkste oorzaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag (Smit et al., 2020). 'Genderongelijkheid' bestaat door genderstereotypen – traditionele opvattingen over hoe mannen en vrouwen zich horen te gedragen – zoals: mannen zijn stoer, vrouwen zijn zorgzaam. Dat klinkt ouderwets, maar deze opvattingen blijken ook onder jongeren een voedingsbodem voor geweld. Zo vindt dertien procent van de jongens: 'Soms moet een man zijn vrouw slaan, zodat zij hem gaat respecteren' (Atria & Rutgers, 2020). Het kritisch reflecteren op genderongelijkheid en -stereotypen is een belangrijke pedagogische opdracht in het onderwijs, ter bevordering van sociale veiligheid

en preventie van geweld (School & Veiligheid, 2017).

'Machtsverschillen' ontstaan doordat stereotiepe eigenschappen die bij mannelijkheid horen, maatschappelijk hoger gewaardeerd worden dan eigenschappen die men associeert met vrouwelijkheid. Hierdoor is een cultuur ontstaan waarin seksueel geweld niet serieus wordt genomen. Een voorbeeld hiervan is victim blaming; niet de dader, maar het slachtoffer krijgt de schuld (Smit et al., 2020). Veel mensen met macht zijn zich vaak niet bewust van hun machtspositie. Deze onwetendheid maakt hen blind voor de grenzen van de ander, waardoor ze grenzen relatief vaak (onbedoeld) overschrijden (De Roos & Jones, 2020).

Herhaald slachtofferschap betekent dat jongeren die eerder in hun leven

(seksueel) geweld meemaakten, een groter risico lopen om opnieuw slachtoffer te worden. Om dit te voorkomen is tijdige signalering, begeleiding en zorg voor deze leerlingen van groot belang (Smit et al., 2020). Het signaleren van traumasymptomen zoals verhoogde alertheid, angst, depressie, eetstoornissen en suïcidale gedachten, vereist een traumasensitieve houding van docenten (Coppens et al., 2016).

6. Omkleden in de sectiekamer of in de zaal, dat moet toch kunnen?

Omkleden is niet per se seksueel gedrag, maar wel intiem ten aanzien van omstanders. Context, toestemming en gelijkwaardigheid zijn hier belangrijke criteria (Frans & De Wilde, 2016). Een kleedkamer is een passende context voor omkleden, want daar is de toestemming evident. Een

kantoor met collega's of een sportzaal met leerlingen is geen passende context, want de toestemming mist hier. Het omkleden kan dan gevoelens van ongemak en onveiligheid teweegbrengen bij omstanders. Ongelijkwaardigheid ofwel machtsverschil speelt een rol wanneer omstanders minder macht hebben dan degene die zich omkleedt. Protesteren is lastig tegen iemand met meer macht. En ook hier speelt de onwetendheid en blindheid van de persoon met macht voor het ongemak dat hij/zij/hen teweeg brengt bij omstanders met minder macht (De Roos & Jones, 2020). Dus het antwoord is: nee, omkleden in de sectiekamer of in de zaal kan niet, tenzij je zeker weet dat er niemand aanwezig is. Omwille van de sociale veiligheid kun je beter naar de kleedkamer gaan.

7. Veel LO-docenten maken mee dat leerlingen/studenten verliefd op hen worden. Hoe ga je hiermee om?

Hier is in principe niks mis mee, want verliefde gevoelens voor een docent is ontwikkelingsadequaat voor kinderen en jongeren, een criterium van gezond en acceptabel seksueel gedrag (Frans & De Wilde, 2016). Pas als de leerling of student flirtgedrag vertoont, dan is het belangrijk dat je dit als docent begrenst. Het is van belang om professionele afstand te bewaren vanwege de ongelijkwaardigheid die er tussen docent en leerling of student bestaat. Als het flirtgedrag aanhoudt, ga dan in gesprek met de betreffende leerling of student en doe dit niet alleen. Laat de leerling een medeleerling meenemen, en bereid het gesprek voor met een collega. De strekking van je boodschap is: je gevoelens zijn oké, maar het flirten niet. Seksueel getint gedrag tussen docenten en leerlingen/studenten is niet acceptabel en mogelijk strafbaar vanwege de ongelijkwaardigheid en daarmee het machtsverschil (Frans & De Wilde, 2016).

8. Mag ik nog complimenten geven?

Er zijn veel complimenten denkbaar die motiveren, steunen en doen groeien, en die dus nodig en wenselijk zijn in de LO-omgeving en in elke sociale context. Complimenten over wat iemand doet, kan, probeert en hoe iemand een ander steunt of helpt, kunnen leerlingen stimuleren in hun zelfvertrouwen en competentiegevoel: "Wat goed!" "Wat aardig!" "Goed geprobeerd!" "Goede actie!" en allerlei variaties hierop. Hier speelt machtsbewustzijn wederom een belangrijke rol. Je kunt niet alles zeggen als docent. Als persoon in een machtsrelatie, zoals die met een leerling, student of stagiair, kun je beter geen seksuele toespelingen maken (Frans & De Wilde, 2016). Ook complimenten over het lichaam, hoe aardig ook bedoeld, kun je beter niet maken tegen mensen die van jou afhankelijk zijn. Naast onwenselijk kunnen dergelijke opmerkingen schadelijk zijn. Uit onderzoek blijkt dat zowel seksuele toespelingen als opmerkingen over het lichaam,

met name bij meiden en vrouwen, kunnen leiden tot lichaamsschaamte en traumasymptomen (Miles-McLean et al., 2015).

Nawoord

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een hardnekkig probleem. Om grenzen van de ander te kunnen waarnemen en respecteren is het nodig om samen te werken aan machtsbewustzijn, gendergelijkheid, kennis over seksuele grensoverschrijding, kritische (zelf) reflectie, en de dialoog waarin écht geluisterd wordt naar ervaringen van leerlingen en collega's. Wees niet bang om het gesprek hierover aan te gaan. Heb je meer vragen voor ons? Mail ze vooral. We denken graag mee. ●

Bronnen

Scan de QR-code naar de bronnen

<https://bit.ly/3rQI26N>

Contact

info@

seksuelegezondheidamersfoort.nl

Ontwikkelgroep seksuele integriteit in LO

Esther van der Steeg, onderzoeker seksuele integriteit in de sport en LO
Marije de Laat, LO-docent en trainer seksuele vorming

Pleuni de Boer-Noorda, LO-docent, Zone College

Acke Lemstra, docent/onderzoeker, Instituut voor Sportstudies

Nicolette Schipper-van Veldhoven, lector Sportpedagogiek, Hogeschool Windesheim

Bente van Gameren, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Elsmeik Schepers, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Gerald Oude Alink, teammanager en coördinator Gezonde School, ROC van Twente

Floor Heldoorn, adviseur seksuele gezondheid en Gezonde School, GGD IJsselland

Foto's

Martin Hogeboom en Anita Riemersma

Kernwoorden

seksuele integriteit, seksueel grensoverschrijdend gedrag